

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1248920/3

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב דוד ברוך לאו – נשיא, הרב אליעזר איגרא, הרב מיכאל עמוס

המערער: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד שי שפירא וטו"ר יניב לאטי)

נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד עו"ד ליהיא כהן-דמבניסקי ועו"ד מאיר אזוט)

הנדון: חבות האב במזונות ילדיו גם במשמורת משותפת וכשהכנסת האם גדולה מהכנסתו

פסק דין

א. הערעור שלפנינו נסוב על החלטת בית הדין קמא לחייב את האב בדמי מזונות של 1,000 ש"ח לכל ילד, לכל חודש, ובסך הכול 2,000 ש"ח, וכן ב-40% מדמי המדור העומדים על סך של 2,000 ש"ח מתוך 5,000 ש"ח. כמו כן חויב האב במחצית הוצאות חינוכיות ורפואיות חריגות.

לטענת האב, המערער:

א. מאחר שהמשמורת משותפת יש לפטור את האב כליל מדמי מזונות ומדור. וזאת על פי פסיקת בית המשפט בב"מ 919/15 והעקרונות העולים ממנה שלפיהם יש לקבוע כי כשהמשמורת משותפת והכנסות ההורים שוות אין חיוב מזונות.

ב. אף אם לא נקבל את ההכרעה שבב"מ 919/15, בענייננו הכנסות האישה הן גבוהות ביותר ועומדות עם המזונות על סך של 26,000 ש"ח, בעוד לאב נשאר, לאחר תשלומי המזונות, סכום נמוך ביותר שלא מאפשר לו קיום בכבוד.

ב. באשר לחובת האב לזון את ילדיו במשמורת משותפת ולהבחנה בין חיובו במזונות ילדיו לזה של האם כבר מילתנו אמורה בכמה פסקי דין ואין מקום וצורך להאריך בביאור הדברים – דינו בציון אחדים מהם:

(א) בפסק הדין בתיק 1264600/1, פסק דין שכתב כבוד נשיא בית הדין הגדול הגר"ד לאו שליט"א ושאליו הצטרפו החתום מטה והגר"מ עמוס נדונו גירי חיוב האב במזונות ילדיו. כבוד הנשיא ציין לפסק דין הרבנים גולדשמידט, קולין ומזרחי זצ"ל (פד"ר חלק ב, פסק דין המתחיל בעמוד 65, בעמוד 91) שהכריעו:

הרי דעת התוספות יום טוב היא שחוב מזונות לילדים אינו דומה לכל חוב ממון שמסדרים לבעל חוב ומשאירים לו לצרכיו ההכרחיים, אלא הוא חייב להתחלק במה שיש לו גם אם אין לו מספיק בשבילו.

וכן צוין האמור בפסק דינם של הרבנים הראיה, בן מנחם והדס זצ"ל (פד"ר חלק ג עמוד 306):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועצם הנדון אם אפשר לחייבו למכור מנכסיו למזונות ילדיו הקטנים – נראה דדינא הוא כן, דהנה באשר לפרנסת אשתו כתוב בשולחן ערוך (אבן העזר סימן ע סעיף ג) בהג"ה שבאם אין לו לזונה "הרשות ביד האשה לקחת מזונותיה מפירות הקרקעות או מגוף הקרקעות או צריך למוכרן" [...]

הנאמר בהג"ה משמיה דהרשב"א מבוסס על הדין דמי שהלך למדינת הים, ובברייתא שם ושם נאמר במפורש: "בית דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו אבל לא בניו ובנותיו" [...]. אולם כבר פירשו ופסקו להלכה דהנאמר שם "אבל לא בניו ובנותיו", מכיוון רק לבניו שהם למעלה משש שנים, וראה ברמב"ם (פרק יב מהלכות אישות הלכה יז) [...] וכדברי הרמב"ם הוא גם בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עא) [...]

ואף דלפי הגמרא, הר"מ [– הרמב"ם] והשולחן ערוך מה שיש לחייבו אף למכור מנכסיו הוא רק לצרכי מזונות בנו הקטן שעוד לא הגיע לגיל של שש שנים, אבל לא עבור צרכי הילדה שכבר עברה גיל השש – ואין לבוא בנדון דידן מכח הטעמים בהג"ה שם דיש דאף ביותר משש יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין אותן כמבואר להמעייין בדבריו – אולם כל זה לפי דינא דגמרא, אבל לפי תקנות בתי הדין שדנין לפיהם בבתי הדין בארץ ישראל – גם פסק דין זה באשר לבת ניתן לפי הנחה זו – הכח ביד בית הדין לדון ולחייב את האב במזונות בניו הקטנים אף בעברם גיל השש, בהתאם לגדרי דין החיוב של החוב עבור פחותים משש לפי הגמרא והשולחן ערוך.

כבוד הנשיא הוסיף והביא מספרו משכיל לדוד (חלק ב סימן כט) שבו הרחיב עוד בדין זה והמשיך בביאור החיוב מדין צדקה ומה הוא גדר 'אמוד' לעניין חיוב מזונות בניו הגדולים, שחיוב זה אף אם יסודו בדין צדקה – דינו כדין חיוב ממוני כאשר הוא אמיד, והמשיך בביאור החיוב שמדין צדקה, כמבואר בשולחן ערוך (שם סעיפים ג–ד), אף לאחר שכנו גדל ובחילוק בינו לבין החיוב בקטן. דיון זה נחתם בפסק הדין בדברי הראשון לציון הגרבצמ"ח עוזיאל בשו"ת משפטי עוזיאל (אבן העזר סימן עד):

יוצא לדין, שבזמן הזה שאין הילדים יכולים להתפרנס בילדותם אפילו בקושי, ולא עוד אלא שאינם רשאים בכך מצד הציבור כולו, הואיל וילדים כאלה שהם מחוסרי תלמוד תורה, מדע ותרבות נעשים מושחתים [...] והואיל ובזמן הזה יש הכרח חיוני ללמד את הבנים עד י"ב או ט"ו שנה כדי להכשירם לעבודה ולהיות בחברת הציבור, לכן הרי זה כמי שאין לו במה להתפרנס ממקום אחר בשום אופן, וחייב האב לזונם עד גיל בגרות (כלומר אף לאחר גיל שלושעשרה) עד שיוכלו להתפרנס מעבודתם.

ובמובאה מפד"ר (ה עמוד 302, פסק דינם של הרבנים י"ש אלישיב, א' גודלשמיט וש' ישראלי) הובא (בדברי הגרי"ש אלישיב) בשם נתיבות משפט להגר"ח אלגזי (דף קנד):

והעולה על דעתי לומר דאמיד גבי בניו לא הוי כאמיד דאינשי אחרני, דגבי צדקה לאחרני בעינן אמיד, אבל גבי בניו: כל שאינו עני מיקרי אמיד לגבי בניו. וזה שכתב רבינו [ירוחם] "אבל אם הוא אמיד, שיש לו כפי הראוי לתת [שם: לצדקה שיספיק] להם" [...] ואפשר שזהו דעת הרמב"ם והטור גם כן.

ומאוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לארץ ישראל (עמוד יג): "כל בתי הדין בארץ נוהגים לדון סתם אדם בדין אמיד לגבי מזונות ילדים ומחייבים וכופים אתו לכל צרכיהם." (וראה פסק דין של בית הדין הגדול בהרכב הרבנים הראשיים – הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרב בן ציון מאיר חי עוזיאל – והרב יעקב קלמס בתיק 1/117/703).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעומת כל אלה הובאה המחלוקת בין האמור בספר בני אהובה לרבנו יונתן אייבשיץ (הלכות אישות פרק כא הלכה טז) "אם האשה עשירה כופין את האם לזון בניה" לאמור בספר חוט השני (סימן ח) דסבירא ליה דאין האם חייבת מדין צדקה כיוון שאינה יורשת את ילדיה, ויש אומרים דחייבת רק מדין צדקה הכללי מדין 'הקרוב קרוב קודם', שלעניינו נחשב האב קרוב ממנה.

(ב) אותו מותב של בית דין זה, בראשות נשיאו, האריך בפסק דין אחר, בתיק 1241751/2, לבאר את יסודות חיובי המזונות וגדריהם, ובראשית דבריו כתב:

יסודות חיובו של האב במזונות ילדיו ופטורה של האם מהם

האיש חייב במזונות אשתו כמבואר במשנה (כתובות מו, ב, וראה שם בגמרא מז, ב, ולא כאן המקום להאריך במחלוקת אם חיוב זה מן התורה או מדרבנן) ובמזונות ילדיו – חיוב שהוא ועיקרי גדריו לעניין כפייה ולעניין גיל הילדים מבוארים בגמרא (שם מט, ב; סה, ב). חובת מזונות הילדים מוטלת מן הדין על האב בלבד.

לא נאריך בכל האריכות שבה האריך בית הדין שם לבאר עיקרון זה ונסתפק בציטוטי שורות בודדות:

מדברי הרמב"ם עולה שלא זו בלבד שחיובו של האב קודם אלא שחיוב מזונות הילדים, אפילו קטני קטנים, אינו מוטל כלל על האם [...]

חידש הרמב"ם שגם אם אין לבנים ולבנות אב, אין האם מחויבת לזונם ו'משלכת אותן לקהל', וביאר המגיד משנה שאין כאן עניין פרטי לתקנת המזונות אלא תפיסה כללית בעניינה של האם – האישה [...] לעומתו תמה הרמ"ך (בהשגותיו שם) על דברי הרמב"ם [...] ודוק: קושיית הרמ"ך מוסבת רק על דברי הרמב"ם שבאין אב, האם "משלכת אותן לקהל" אם תרצה, אך לא על הטלת האחריות כולה על האב כשיש אב [...]

כדעת הרמב"ם פסקו הטור והשולחן ערוך (אבן העזר סימן פב סעיף ח), כך מבואר בחלקת מחוקק (שם ס"ק יב), ובגר"א (אבן העזר סימן פב ס"ק יד) שהביא ראיה לדין הרמב"ם משתי סוגיות. כך פסקו גם מהר"י וייל (ליקוטי דינים סימן יא, והובאו דבריו גם בבאר היטב – אבן העזר סימן עא ס"ק א) והראנ"ח בתשובה (סוף סימן צה ועיין להלן). וראה באוצר הפוסקים – שם ישנם מקורות נוספים [...]

חיוב האב במזונות ילדיו הוא אפוא מוחלט, ואילו לאם אין כל חיוב לזון את ילדיה. גם כאשר לאב אין יכולת לשלם שהחיוב על האב לא מתממש החובה היא על בני העיר ולא על האם. (אכן לעניין דיני צדקה שמכוחם מחויבים בני העיר, ולשאלה אם מכוחם של דינים אלה על כל פנים יש מקום להטיל חובה יתרה על האם כסברת מעשה רקח הנ"ל – עיין בהמשך.)

והמשיך בית הדין לבאר את היקף חיובו של האב, העודף על האם, בגילים שונים של הילדים:

הרחבת חיובו של האב – ודווקא שלו – במזונות הילדים על לגיל שמונה עשרה, תקנת הרבנות הראשית וגדריה

תקנת החיוב על האב ביסודה הייתה "עד גיל שש", ולאחר מכן נותרה רק חובה מ'דין צדקה' (שמעבר לחובת הצדקה הכללית המוטלת על כל ישראל), אם כי יש שגם אותה אפשר לאכוף מדין תורה ('כופין על הצדקה' בכלל, ולעניין כפיית האב תלוי הדבר אם הוא 'אמיד' או לא כמבואר בכתובות שם). אך מועצת הרבנות הראשית בראשות מרנן הגריא"ה הרצוג והגרביצמ"ח עוזיאל הרחיבה את החיוב על גיל חמש עשרה (אם מדובר בהרחבה של התקנה שעד גיל שש או בהרחבת החיוב שמדין צדקה במובן זה שאפשר יהיה לאוכפו כדרך שאפשר לאכוף את החיוב שלפני גיל שש, ועל הנפקויות בין שתי האפשרויות הללו – יעוין להלן). לאחר מכן שבה והורחבה התקנה עד לגיל שמונה עשרה בהחלטת מועצת הרבנות הראשית

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בראשות הגר"ש גורן, אך באותה עת התנגד עמיתו הגר"ע יוסף להרחבה, לא משום שסבר שאינה ראויה אלא משום שסבר כי אין מועצת הרבנות הראשית מוסמכת לתקנה ללא צירופם של רבנים נוספים (כלל או רוב הרבנים בארץ) כפי שנעשה בתקנתם של הגרי"ה הרצוג והגר"מ צמ"ח עזיאל.

הגר"א שפירא והגר"מ אליהו שכינהו לאחריהם כרבנים ראשיים שבו ואישורו את התקנה שנית. בנוגע לטענתו של הגר"ע יוסף הבהיר הגר"א שפירא בפסק דינו (פד"ר כ בפסק דין שמעמ' 1 ואילך שהוזכר אף בדברי בית דין קמא) כי לא הרי תקנה זו כהרי התקנה הראשונה: הראשונה הייתה טרם קום המדינה וטרם חקיקתו של חיוב מזונות עד גיל שמונה-עשרה, ולכן היה צורך ברבנים נוספים כדי לתת תוקף לתקנה. השנייה נתקנה כאשר כנסת ישראל, שבה מיוצג כלל הציבור, קבעה בחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), תשי"ט – 1959 (להלן: חוק המזונות) את חיוב המזונות עד גיל שמונה-עשרה, וזאת אף בתמיכת חברי הכנסת הדתיים המייצגים גם מגוון רחב של רבנים מכל הדעות והזרמים, וממילא נתקנה תקנת הרבנות הראשית על דעת הקהל ורבניו.

נוסיף ונאמר: מאז התקנה ועד היום כלל בתי הדין ודייניהם לדורותיהם, גווניהם ודעותיהם מחייבים את האבות במזונות ילדיהם עד גיל שמונה-עשרה בידיעה שהחלטתם מחייבת וכופים עליה בכל מילי דכפייה, כך גם בתי המשפט וכך ידוע ופשוט בציבור כולו. כך הפכה התקנה בפועל גם ל'מנהג' מחייב – אף אם יהיה מי שירצה לומר שבתחילתו לא היה מחייב ואף ללא צורך בהסתמכות על דינא דמלכותא – ומן הדין אפשר אף לכופו עליו [...]

ושב בית הדין גם לבאר את היקף החובה עצמה – מה נכלל בה מלבד "מזונות" כפשוטם:

אף שבלשון הגמרא (כתובות מט, ב וסה, ב) לא הוזכר אלא חיובו של האב במזונות "באושא התקינו שיהא אדם זן את בניו" "אבל זן קטני קטנים" מכל מקום **חייב האב** בכלל חיובו זה גם **ביתר צורכיהם של ילדיו – צורכי הגוף כרפואה, ביגוד ומדור, וצורכי הרוח – חינוך – שהחיוב בהם אף קדום יותר, ומקורו בברייתא (קידושין כט, א) שהובאה לעיל המונה את חובת האב ללמד את בנו תורה ואף אומנות.**

כך, בנוגע לחובת המדור, מבואר בשו"ת ר"י מיגאש (סימן ס) [...] כך הורה תלמידו, הרמב"ם (הלכות אישות פרק יג הלכה ו) [...] כך נפסק בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עג סעיפים ו-ז) וכך פירש המגיד משנה (הלכות אישות שם) [...]

כך ממילא גם לגבי הילדים שגילם עולה על שש לאחר הרחבת החיוב כאמור (ובפרט שאף לו היה החיוב מעל גיל שש נותר כחיוב צדקה גרידא, הלוא גם צדקה כוללת גם את אלה "די מחסרו אשר יחסר לו").

אשר לרפואה – הרי אמרו "רפואה בכלל מזונות" (כתובות נב, ב) [...]

חובת מזונות אינה מסתכמת בחובת אספקתם של חומרי גלם [...] את מוצרי המזון צריך גם לבשל, ואם חובת המזונות מוטלת על האב, וחלק זה שלה – הבישול – נעשה בפועל בידי האם, זכאית היא לתשלום על טרחתה. כעין זה ואף למעלה מכך כתב הגר"א שפירא בפסק דינו (פד"ר חלק יב עמוד 190 ומשם בארה במנחת אברהם חלק א סימן יב) [...]

השתתפות האם במזונות ילדיה

כאמור, מעולם לא נתקנה כל תקנה המחייבת את האם להשתתף בהוצאות גידול הילדים. אומנם בהלכות צדקה יש הרוצים לומר שניתן לחייב את האם בצדקה לילדיה, אולם דבר זה שנוי במחלוקת בדיני צדקה כאשר רבים מהפוסקים קובעים כי חיוב הצדקה – גם אם אין האב יכול לשאת בכל עולה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

— הוא על משפחת האב, היינו הוריו, אחיו וכו'. ואף אם למעשה אי אפשר לגבות מהללו — אם משום שאין בית הדין מוסמך לכך (ואין בית הדין יכול לכאורה להתחשב בהכרעתו ביכולתם של בתי המשפט לפסוק מזונות אף מיתר הקרובים, ומה גם שחזקה על בתי המשפט שבהתאם לתפיסתם העקרונית יראו את האם כחייבת טרם שישיתו חיוב על קרובי האב), ואם משום שהללו מחויבים תחילה במזונות ילדיהם שלהם וכו' — ולכאורה חוזרת חובת הצדקה לאם, אם יש בידה, מאחר שלמעשה זקוקים הילדים לצדקה זו ואין להם ממי לגבותה בפועל אלא מהאב או מהאם, מכל מקום לא נתקנה מעולם תקנה המחייבת את האם במזונות או המאפשרת את אכיפת חיובי המזונות שמדין צדקה עליה כשם שמאפשרת התקנה את אכיפתם על האב.

אומנם מדין תורה יש שאפשר לאכוף חיוב צדקה על האב, אף ללא התקנה — היינו ב'אמיד' — ואם נאמר שגם האם חייבת — כך גם עליה (ולעניין יכולת האכיפה בהיבט המשפטי נוכל להסתמך על פסיקת בג"ץ שבה 'השווה הכתוב אשה לאיש'), ואף גדר 'אמיד' לעניין חובת האב במזונות ילדיו אינה כלעניין חובת סתם אדם בצדקה (ואם בצדקה בעלמא אין החובה אלא עד 'מעשר' או למרבה 'חומש' לא כך בחיוב האב לילדיו). מכל מקום בהעדר תקנה אין הדברים מוחלטים, ולמעשה ודאי שיכולה האם לומר 'קים לי', ועל כן אי אפשר להוציא ממנה מזונות (אף אם הילדים גדלים אצל האב), ולכל היותר אפשר לדון בהקלת מקצת הנטל מהאב במקרים מסוימים, אף שבפועל יש להניח שתוצאת הקלה זו תהיה שתוציא האם הוצאות.

ראה גם לעניין זה בדברי אחד החתומים מטה, נשיא בית הדין הגדול, בהסכמת יתר חברי המותב — בפסק דינו של מותב זה בתיק 1264600/1. (ועיין עוד בפסקי הדין שבתיק 147728/12 ובתיק 960545/4 הנ"ל; בפסק דינו של בית הדין הרבני האזורי תל אביב מפי כתבו של הרב יהודה יאיר בן מנחם בתיק 1166261/7; בפסק דינו של בית הדין הרבני האזורי אריאל מפי כתבו של אב בית הדין הרב מאיר פרימן בתיק 466314/3; בהחלטת הרב משה שלום שור מבית הדין הרבני האזורי חיפה, שבה נומק פסק דינו של המותב כולו בתיק 1202045/12; במאמר "חיובי האב והאם במזונות ילדיהם" בספר כנס הדיינים — תשע"ז ועוד) [...]

סוף דבר, חיוב המזונות מוטל על האב לבדו מן הדין. אף החיוב שלאחר גיל שש, שמדין צדקה, מוטל עליו יותר משהוא מוטל על האם — אפילו נאמר שגם לה חלק בו. כל שכן תקנת הרבנות הראשית — בין שהרחיבה את החיוב שלפני גיל שש ובין שהרחיבה את כוח האכיפה של חיוב האב שמדין צדקה — שלא נתקנה אלא על האב. על כן הכנסותיה של האם — אפילו יהיו גבוהות — אינן מתירות לנו להשית עליה חיוב, ואף לא לכפותה מדיני צדקה אף אם 'אמידה' היא, כל עוד יש אב ויש לו יכולת כלשהי ולו גם דלה משל האם, שכן לפחות ספק יש שמא האב חייב אף לאחר גיל שש מן התקנה ממש ללא דיני צדקה וממילא יש לגבות ממנו ושוב אין הילדים נזקקים לצדקה. כל שאפשר הוא להטיל על האם מדיני צדקה הוא שותפות מופחתת (שכן האב מחויב יותר ממנה וייתכן שאף משפחת האב קודמת לה בחיוב צדקה) באותן הוצאות היתרות על עיקר חיובו של האב (שהללו ודאי אינן אלא מדין צדקה), וכן להתחשב ביכולותיה — בצד בחינת יכולות האב בצד בחינת רמת החיים שאליה הורגלו הילדים, ובעיקר בדיקת מציאות החיים בה חיים הילדים, ובחינת המקורות שעליהם הושתתה רמה זו והשאלה אם יכול האב להמשיך לשאת בה לבדו לאחר הגירושין — כדי לקבוע את שיעור חיובו של האב במה שמעבר לצורכיהם הבסיסיים של הילדים.

בין לעניין הצרכים הבסיסיים ובין לעניין החיובים היתרים עליהם והמושתתים על דיני צדקה, כולל החיוב לא רק 'מזונות' אלא גם כסות ומדור,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חינוך ורפואה (ולעניין 'רפואה שיש לה קצבה' עיין לעיל) שמכוחם יש לקבוע כי החיובים המקובלים ודאי אינם מופרזים וכי חיובי האב ב'מחציות' בנוסף לעיקרי החיוב הם בבחינת 'פשרה' שאולי אף נוטה לטובתו אם כי יש בה מן התועלת לשני הצדדים.

חיובי המזונות אינם רק 'אוכל נפש' אלא אף 'מכשירי אוכל נפש' – בהשאלה – היינו עלות טרחת הכנת המאכלים, וכך על זו הדרך גם בנוגע ליתר החיובים.

ושב בית הדין בסוף פסק דינו וסיכם:

1. חובת מזונות הילדים מוטלת מן הדין על האב, מעיקר הדין עד גיל שש וכיום עד גיל שמונה-עשרה.

2. חובה זו כוללת מזונות, ביגוד, מדור, חינוך, הוצאות רפואיות ועוד ובכולן אין היא כוללת רק את עלות 'המוצרים' או 'חומרי הגלם' (לפי העניין) אלא גם את עלות הכנתם הנוספת כגון בישול וכביסה, נסיעות וכו'. כל אלה אינם גדלים 'לפי עושרו' של האב, אבל נקבעים בהתאם למקובל בחברה ובמקום שבו חיים הילדים ולרווחה היחסית הקיימת בה, ובהתחשב ברמת החיים בה חיה האם.

3. חובת האב במה שמעבר להכרח היא מגדרי צדקה, ויש הסוברים כי אף לאחר תקנות הרבנות הראשית – גם חובתו מעבר לגיל שש היא מדינים אלה. מכל מקום אף זו חובה שמצד הדין כיום אפשר אף לאוכפה.

4. נחלקו הדעות אם יש מקום לשתף את האם בחובה שמדין צדקה, ואומנם להלכה נראה שיש לכך מקום, אבל רק כחובה משנית מחובת האב ופחותה ממנה. על כן – פרט למקרי קיצון של אם עשירה ביותר ואב דל ואביון – ייפול עיקר הנטל על האב, אלא שנטל מסוים אפשר להטיל גם על האם לפי שיקול דעתו של בית הדין בכל מקרה לגופו.

(ג) בפסק דין נוסף שנתן לאחרונה אותו מותב, בתיק 1309558/1, נדון שוב "ההבדל בין חובת האב במזונות לזו של האם" ובנוסף לו נדונה גם "מידת השפעתם של זמני שהות שווים", ובכלל הדברים גם נדחתה הטענה שהתבססה, התם כהכא, על פסיקת בע"מ 919/15, וכך נאמר שם:

לטענת המערער שגה בית הדין שקבע את גובה המזונות (לדעתו של המערער) בניגוד לבע"מ 919/15.

אלא שפסיקת בית המשפט העליון בהליך זה, שבו ישב בית המשפט כערכאת מערער על פסיקות של הערכאות האזרחיות שתחתיו ולא כבג"ץ, אינה מחייבת את בתי הדין – וזאת אף מנקודת המבט החוקית הטהורה (ראה לשון סעיף 20(ב) לחוק יסוד השפיטה ודוק על פי ההגדרות שבסעיף 1(א) לעומת סעיף 1(ב) לחוק יסוד זה, וראה בהרחבה בפסקאות 107–120 לפסק הדין המקיף שנתן בית דין זה לאחרונה, במותב שבחבריו גם אחד מחברי מותב זה, בתיק 1250217/3).

לגופו של עניין כבר גילינו את דעתנו, וכזו היא דעת בתי הדין בכלל כפי שבאה לידי ביטוי בפסיקות רבות, כי פסיקת בע"מ 919/15 הנ"ל אינה יכולה להתקבל לגופה מאחר שהשאלה הנדונה היא שאלת פרשנותה של ההלכה, הדין האישי המחייב בענייני מזונות גם על פי חוק – שאלה שאינה מצויה בתחום מומחיותו של בית המשפט אלא של בית הדין. הפרשנות שאותה אימץ בית המשפט העליון באותה פסיקה מבוססת על חוות דעת הלכתית שגויה שאינה יכולה לעמוד, שכן גם אם נחלקו הפוסקים בשאלה אם מוטלת על האם חובה מסוימת במזונות ילדיה שמדין צדקה או לא, מכל מקום כולי עלמא לא פליגי שחובתה אינה שווה לחובתו של האב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לא נאריך בדברים שהתבארו כבר בפסקי דין רבים ובספרות התורנית, אך נבאר בקצירת האומר כי חלק יסודי מהמשגה הוא הבאת דברי פוסקים שעסקו בשאלה העקרונית אם חייבת האם במזונות מדין 'צדקה' וכתבו כי מצוות צדקה היא מצווה שאנשים ונשים שווים בה כאילו אמרו כי שווים האב והאם בחובת 'צדקה' כלפי ילדיהם, ולא היא: מצוות צדקה מוטלת על אנשים ועל נשים במידה שווה שכן אין היא 'מצוות עשה שהזמן גרמא', אך הגדרת החיוב הנגזרת מ'קרוב קרוב' מוטלת על האב יותר משהיא מוטלת על האם (ולכמה דעות אינה מוטלת על האם כלל כשיש אב, ויש אומרים שאף לא כשיש קרובים אחרים מצד האב), כיוון שגדר 'קרוב' מבחינה הלכתית תלוי ב'משפחת אב'.

יתרה מזאת, החיוב המיוחד של "מזונות מדין צדקה" הוא הרחבה של "מזונות" שגדריה שונים ורחבים מ"צדקה" גרידא, והרחבה זו – וכל שכן תקנת הרבנות הראשית שהחילה על המזונות עד גיל חמש-עשרה ובהמשך עד גיל שמונה-עשרה את החיוב שעד גיל שש, חלה על האב ולא על האם (גם אם בקביעת שיעורה יש להביא בחשבון גם את הכנסות האם).

חיובו של האב במזונות ילדיו ומדורם הוא מוחלט על פי ההלכה וכפי שנקבע גם בתקנת הרבנות הראשית, ועקרונית האב מחויב לשאת בכל ההוצאות של ילדיו הכוללות מדור, ביגוד, מזונות והנלווים עליהם. ראה פסק דינו של בית דין זה בתיק 1266707/1 ועוד.

חלקן של ההוצאות הוא על בסיס הוצאה שוטפת, כגון מזונות, שבהם אפשר לומר לדוגמה שכשכמתקיימים זמני שהות שווים הרי שבמחצית חודש הילד לא אוכל בבית האם, ואשר על כן הוצאותיה בעבור מזונותיו הן פחותות, ולכן על האב לשלם פחות בעבורן. אולם יש גם הוצאות קבועות וכאלה הם רוב המרכיבים של 'מדור והוצאות מדור' שאינם ניתנים לשינוי עקב הגדלת זמן השהות של הילדים אצל האב: האם לא יכולה לשכור דירה לשבועיים בחודש ולשלם חצי ארנונה וחצי מיסי ועד וכדומה ואם צורכי הילדים מחייבים כי בעת שהותם עם האם יגורו בדירה בגודל מסוים הרי שעל האב להשתתף בהוצאות שכר דירה בגודל זה, בארנונה בעבור דירה כזו וכן הלאה ללא הפחתה משמעותית בשל שהיית הילדים חלק מהחודש במקום אחר [...] יש אמנם מקום להבחנה כדלהלן:

עלות שכר הדירה, ובה במידה גם עלויות אחרות הנגזרות מגודל הדירה כגון ארנונה, מורכבת משני חלקים [...] תחשיב של כל התוספת לעלות השכירות הנובעת ממגורי האם עם הילדים ועוד חלק יחסי של עלות השכירות שהייתה אף לו הייתה האם דרה לבדה בדירה קטנה יותר – בשל שימושם של הילדים גם הם בחלק מאותה 'דירה קטנה', המגולמת בדירה הנשכרת בפועל – היה מביא לחיוב של האב, במקרה של ילד יחיד, ברוב עלות השכירות, ולמצער (אם נניח שלעיתים אין האם נזקקת כלל לדירה גדולה יותר בשל הילד היחיד, אלא שבפועל היא והילד משתמשים בכל הדירה) במחציתה; ובמקרה של שני ילדים בלמעלה משני שליש העלות (כל העלות בעבור החלק המתווסף בעבור הילדים ושני שליש בעבור החלק שבו הילדים והאם שותפים הם, למעט אולי חלקים מוגדרים שאינם משמשים את הילדים); וכן הלאה.

למעשה כידוע מחייבים אב לילד אחד ככשליש השכירות בדרך כלל; בכארבעים אחוז מעלות המדור כשמדובר בשני ילדים וכן הלאה.

בפסק דין אחר (בתיק 1241751/2) הסברנו את היסוד לחיוב רק בשיעור זה, אולם בסופו של יום מדובר בסוג של 'פשרה' הנוטה לטובת האב והמבוססת על ההעדפה להימנע מהצורך להוכיח בכל מקרה לגופו מה גודלה המדויק של הדירה הדרושה לילדים ומלבחון בכל מקרה לגופו את ההשוואה בינה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לבין זו שהייתה דרושה לאם לבדה ואת השאלה אם יש חלקים בדירה שהילדים אינם משתמשים בהם וכו' ומאחר שהפסיקה המקובלת בנוגע לשיעור חובת האב במדור הילדים היא מעיקרה ומיסודה פסיקה המקילה עם האב והמחייבת אותו בפחות משהיה ראוי לחייבו מעיקר הדין, הרי שגם כשבחלק מהחודש אין הילדים גרים עם האם – פרט למקרי קיצון שבהם גרים הם עימה מספר ימים בודדים בכל חודש (היינו בדרך כלל כשהמשמורת אצל האב ולאם יש הסדרי שהות, מקרים שבהם אכן אין האב מחויב בדרך כלל במדור) – עדיין לא יהיה החיוב בשיעור המקובל אלא כפי שהיה ראוי לחייב מעיקר הדין.

אכן יש הוצאות, כגון חשמל ומים, המופחתות כאשר הילדים נמצאים אצל אביהם, אך בכל הנוגע למדור עצמו אין מקום להפחתה [...]

(ד) גם בפסק הדין בתיק 1266707/1, פסק דין שנתן מותב אחר של בית דין זה, שבראשו עמד הגר"ש שפירא ועימו הגר"צ בן יעקב והגר"ד אדרי, עסק בית הדין בהבדל בין ההורים בחיובי מזונות, אף 'מדין צדקה', ובפתח דבריו – לאחר סקירת עובדות המקרה – כתב:

בתחילת דברינו חובה עלינו להבהיר מושכלות יסוד שמשום מה נתעוותו בשנים האחרונות.

האב הוא שחייב במזונות ילדיו על פי הדין ולא האם. חיוב האב עד גיל שש הוא חיוב גמור לרוב הראשונים מדרבנן ולחלק מהם אף מדאורייתא. למעלה מגיל זה האב חייב מתקנת חז"ל ותקנות הרבנות הראשית. גם חיוב זה הוא של האב בלבד ולא של האם. כבר הארכנו במקום אחר אם חיוב האב בתקנת חז"ל ותקנות הרבנות הראשית הוא מתקנה מחודשת או מדין צדקה. אך גם אם החיוב הוא מדין צדקה, אין גדריה מדיני הצדקה הכלליים המבוארים בשולחן ערוך יורה דעה, אלא תקנה מיוחדת בגין חובתו לילדיו. ואף אם הוא מדין צדקה זו צדקה המוטלת עליו מדיני אבן העזר והיא רחבה מדיני הצדקה הרגילים. הארכנו בזה בעבר בכמה פסקי דין (כגון פסק דין מיום י"ב טבת תש"ס – 21.12.99 בתיק (נתניה) 258951/1 (מס' תיק ישן 1-21-2827), פסק דין מיום כ"א בטבת תשע"ה – 12.1.15 בתיק נתניה 913242/1 (התפרסם באתרים המשפטיים)), ואין כאן מקומו.

כאמור, אין ספק שחיוב זה של האב הוא חיוב מחודש ואינו בגדר הצדקה הרגילים, דאם הוא מדיני צדקה הרגילים מדוע נצרכו כלל הן חז"ל והן הרבנות הראשית (שכפי שכתוב בהקדמה לתקנות משנת תש"ג הרחיבה את הזמן של תקנות חז"ל) לתקן תקנות. מלבד זאת עצם היכולת של בית הדין לפסוק חיוב מזונות ולאכוף החלטה זו בכפייה, בהוצאה לפועל, מורה שגדרה רחב מדיני צדקה הרגילים.

בפסקי הדין הנ"ל הבאנו שיש האומרים שגם חיוב האב למעלה מגיל שש הוא מגדרי צדקה בלבד, ואינו חיוב מיוחד נפרד, והבאנו שם שעצם העובדה שבתי הדין פוסקים מזונות ומאפשרים את אכיפתם בהוצאה לפועל מורה שאין זה מדין צדקה הרגיל, שלא ברור שניתן לכפות עליו – אני מקצר במקום שיש להאריך ובעזרת ה' ארחיב בנושא זה בפסק דין אחר.

כאמור חיוב זה הוא חיוב של האב. על האם אין חיוב כלשהו מדיני אבן העזר לדאוג למזונות ילדיה [...] אומנם גם האם חייבת בדיני צדקה, שבהם חייב כל אדם מישראל, שהרי אין זו מצוות עשה שהזמן גרמא, שנשים פטורות. ואם יש לה ממן היא חייבת בזה לעלמא, ובמקרה שכזה החיוב לקרובים קודם. גם בזה חיוב האב (מדיני יורה דעה) קודם לחיוב האם, וכבר הארכנו בזה במקום אחר, ואין כאן מקומו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין הוסיף להאריך במקורות וראיות להבחנה זו שבין חיוב האב, שאינו מדין צדקה בלבד, לחיוב האם, שהוא מדין צדקה בלבד, ולקדימות חיובו – אף כשגם הוא אכן מדין צדקה – לחיובה שלה. ולאחר מכן עמד בדברים חריפים ונוקבים על המשגה שבפרשנותו של בית המשפט העליון להוראות ההלכה בעניין זה, משגה שעליו התבססה ההכרעה בבע"מ 919/15 הנזכר:

לצערנו ולבושתנו, בית המשפט גילה פנים בתורה שלא כהלכה וקבע על פי הבנתו שחיוב האב והאם למעלה מגיל שש, שהוא מדין צדקה, שווה. וכבר האריכו בכמה פסקי דין שלקביעה זו אין שורש בהלכה, ואין להשוות את השונים, וכפי שביארנו. ולפיכך תמוה בעינינו מה שנאמר בהחלטת בית הדין מיום ז' באדר תש"ף (3.3.20) "ובמיוחד כשעל פי פסיקת בג"ץ החדשה במקרה כזה האב פטור לגמרי מתשלום מזונות ילדים" – וכי תורה שלמה שלנו צריכה תיקון ולהסתמך על מה שפירשו שלא כהלכה את דין התורה? האם יתקיים בנו ח"ו מה דאמר ההוא פילוסופא (שבת קטז, ב) "מן יומא דגליתון מארעכון איתנטלית אורייתא דמשה, ואיתהיבת עוון גליון, וכתוב ביה 'ברא וברתא כחדא ירתון'", ועתה תתווסף תורה נוספת "אב ואם כחדא יפרנסון"? ! ישתקע הדבר ולא ייאמר. אלא ודאי: אם יש חיוב על האם, גדרו הוא מדיני צדקה הנזכרים [...]

חיוב האשה במזונות ילדיה הוא מדין צדקה לפי מה שפירשנו, ואף לשיטת בית המשפט על פי הבנתו – זהו שורש החיוב, ואינו חיוב גמור. חובת צדקה היא רק אם יש לאישה ממון [...]

לא ברור מהו המקור ההלכתי לפטור את האב ממזונות שחייב בהם ושקיבל עליהם קניין כשעל ידי פטורו מחובתו מטילים את החיוב בפועל על האם [...]

(ה) בפסק דין נוסף שנתן לאחרונה מותב נוסף של בית דין זה, מותב שבחבריו נמנו הן החתום מטה והן הגר"ש שפירא שמדבריו הובא לעיל, ועימם הגר"צ לוז, בתיק 1336548/1 נקבעו בתמצית עקרונות בפסיקת מזונות, וכך התבאר שם בקצרה הן בנוגע להבחנה בין חיוב האב לחיובה של האם והן בנוגע להשלכות של המשמורת המשותפת:

אף במקום שנקבעת משמורת משותפת, שזוהי השאיפה של אבות רבים כדי להפחית את עלות המזונות שישלמו (וקל-יחומר במקום שאין המשמורת כזו), הדגש בה הוא בדרך כלל על מספר הלילות שהילד ישן עם כל הורה. ובאמת לא זוהי עיקר הבחינה בחיוב מזונות, שהרי אף היכא שזמני הלינה שווים או כמעט שווים, יש לבחון היטב מי מוציא את עיקר ההוצאות על הילד מאחר שהלינה לא מוכיחה בהכרח על נשיאה שוויונית בעול. גם המזון לא מהווה בהכרח את המרכיב הדומיננטי, שהרי ביגוד ודאגה לשאר צרכים – עלותם במקרים רבים עולה על הוצאות המזון, וגם במשמורת משותפת – במקרים רבים ההורה שדאג לצרכים אלו בעת שבני הזוג היו נשואים הוא שממשיך לדאוג לעניינים אלו. לפיכך שיעור המזונות גם במשמורת משותפת אמור להיות בהתאם להוצאות שמוציא כל הורה בפועל, ומשכך עניין זה אמור להיות מפורט בהצגת העובדות והתיאור מי משלם.

כמו כן חיוב המזונות הוא לפי צורכי הילדים, צורכי הילדים והרגלם ולא הסכום המינימלי, וכבר הארכנו בזה במותב בית דיננו בפסק דין שהתפרסם בימים אלו, בתיק 1308941/1, וקבענו ששיעור המזונות ייקבע אצל כל ילד לפי החברה, המגור, המשפחה והעיר שבה הוא מתגורר. לפיכך גם עניין זה אמור להיות מוזכר בבסיס פסק הדין, ויש להאריך עוד בדברים ואין כאן מקומם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חובתנו להדגיש: עיקר חיוב המזונות ודאי מוטל על האב, בין ב'קטני קטנים' ובין בקטנים גרידא, ואף אם יש חיוב על האם, החיוב הוא מדיני צדקה שבשולחן ערוך יורה דעה, והיא חייבת בהן רק אם יש לה כדי צורכה.

(ו) דברים דומים אמר בית הדין גם בפסק הדין בתיק 1263444/4, פסק דין שנתן מותב שגם בו ישבו החתום מטה והגר"ש שפירא ועימם הגר"מ עמוס:

חיוב האב במזונות ילדיו, בין 'קטני קטנים' ובין קטנים, עולה על חיובה של האם. ב'קטני קטנים' חיובו מוחלט מתקנת חז"ל, אך גם מעבר לגיל שש חיובו הוא מתקנות חז"ל ומתקנות הרבנות הראשית. בין כך ובין כך: אף אם חיובו הוא מדין צדקה, צדקה זו היא מהלכות 'אבן העזר', והאב נחשב בסתמא 'אמיד' כדברי נתיבות המשפט על רבנו ירוחם, ובפרט אם הוא אמיד באמת כקביעת בית דין קמא שהכנסות האב הוצגו לפניו.

חיובה של האם, אם אכן הוא קיים, הוא מדיני צדקה בשולחן ערוך יורה דעה (סימן רנא) הקובע שכל אדם מישראל מחויב לתת צדקה בהתאם ליכולתו וחייב לתת צדקה לקרוביו לפני שייתן לאחרים. דין זה האמור ביורה דעה שם מחייב אותו גם לתת צדקה לקרוביו למעלה מגיל שמונה-עשרה, שלגביהם לא נתקנו תקנות, אך אכתי לא גרעו משאר קרובים (עיין שם בסעיף ג).

חיוב זה כלפי הילדים תלוי במצבם הכלכלי של ההורים, וגם בדיני יורה דעה חיובו של האב עולה על חיוב האם מפני ש"משפחת אב קרויה משפחה, ומשפחת אם אינה קרויה משפחה" על כל פנים במקום "משפחת אב", והדברים ארוכים ואין כאן מקומם.

מטעם זה יש מקום לחייב את האב והאם במזונות ילדיהם אף למעלה מגיל שמונה-עשרה כשאין ביכולתם להתפרנס, וזה טעמו של המנהג לחייב את האב בשליש המזונות מגיל זה עד לשחרור הילד מהצבא או משירות לאומי או בשהותו בשיבה. וגם בזה אין מקום להרחיב בפסק דין זה.

נוסיף ונאמר: במשמורת משותפת הדגש הוא בדרך כלל הוא על מספר הלילות שהילד ישן עם כל הורה, אך באמת לא זוהי עיקר הבחינה בחיוב מזונות [...] יש לבחון היטב מי מוציא את עיקר ההוצאות על הילד, מאחר שהלינה לא מוכיחה בהכרח על נשיאה שוויונית בעול. גם המזון לא מהווה בהכרח את המרכיב הדומיננטי [...]

חיוב המזונות הוא לפי צורכי הילדים כמבואר באבן העזר (סימן עג סעיף ו) לעניין כסות, כלי תשמיש ומדור, וכתבו האחרונים שהוא הדין לעניין מזונות, ולא נאמר לגביהם מה שנקבע לעניין חיוב מזונות אשתו ש"עולה עימו". עם זאת החיוב הוא כפי צורכם וכפי שהורגלו, שבמקרים רבים הוא לפי עושרו של האב ולא הסכום המינימלי, אך אין זה קשור בהכרח לאופן התנהלות הבית בעת שהצדדים היו נשואים, וכבר הארכנו בזה בפסק דין בתיק 1308941/1, שהתפרסם בימים אלו, שעליו חתומים שניים מהחתומים מטה, וקבענו ששיעור המזונות ייקבע אצל כל ילד לפי החברה, המגזר, המשפחה והעיר שבה הוא מתגורר.

ג. אכן כפי העולה מכמה מפסקי הדין האמורים, יש שיש להטיל חלק מחובת המזונות שמדין צדקה על האם, אלא שעל כל פנים אין חובתה שווה לחובת האב ואף משמורת משותפת אינה עילה להשוואת חיוביהם.

כמו כן כפי העולה מפסקי הדין יש שיכולתו הכלכלית של האב משליכה על מידת חיובו במזונות ילדיו במישורין – אף לולי היה מקום להטיל את חלק מהחיוב על האם (ואף שבפועל ייתכן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהדבר יגרור את הטלתם למעשה – גם אם לא להלכה – עליה, ולעניין זה ראה בפסק דינו של בית דין זה, בתיק 1320290/1, פסק דין שאף הוא ניתן לאחרונה ושעסק בשאלות: "חובת המזונות כנגזרת של צורכי הילדים ויכולות האב; משמעותה של יכולת השתכרות", וראה שם בעמדותיהם של חברי המותב – החתום מטה, הגר"ש שפירא והגר"צ לוז, השוות בכמה מעקרונותיהן אך חלוקות בכמה אחרים.

בשל כך עלינו לבחון עוד את טענות האב:

ב. [...] האם מרוויחה אלפי שקלים מקצבת נכות, וכן משכורת של 14,000 ש"ח ויותר [...] ועוד 4,000 ש"ח מזונות יוצרת מצב שבו האב נשאר עם כ- 5,000 ש"ח והאם עם יותר מ-25,000 ש"ח.

ג. זאת ועוד כאשר לאב היו הסדרי ראייה מצומצמים ביותר רק במרכז קשר נקבעו 4,500 ש"ח מזונות וכאשר המשמורת משותפת הורידו רק 500 ש"ח מגובה המזונות.

לפיכך, לאחר שהובהרו לעיל כמה מן העקרונות בפסיקת מזונות וניתן מענה לטענות האב הנוגעות לשאלות העקרוניות, לפני ההחלטה בתיק זה לפרטיו מתבקש כל אחד מן הצדדים להמציא בתוך ארבעה-עשר יום, שנים-עשר תלושי שכר אחרונים ממקום עבודתו. האם תמציא בנוסף לכך אישורים מהביטוח הלאומי הכוללים את כל הקצבאות שקיבלה בשנים-עשר החודשים האחרונים.

הרב אליעזר איגרא

לאחר העיון הנני מצטרף לדבריו הנכוחים של עמיתי הגר"א איגרא שליט"א.

צר לי כי ישנם עדיין המטעים את בעלי הדין בדעות שנדחו על ידי כל חברי בית הדין הגדול, כפי שפירט עמיתי פסקי דין שונים שכתבתי ושכתבו שאר חברי בית הדין.

כפי שכתבנו, הילדים הם הנפגעים הגדולים מפירור הוריהם. יש לקוות ולהשתדל להמעיט את הפגיעה ככל שניתן, כשהמאמץ כולל גם קושי בעול הכספי. עול זה מוטל על הצדדים בהתאם לפרמטרים שכתבנו. על כן צודק הרב איגרא בהגדרות העקרוניות, והצדדים מתבקשים לצרף את המסמכים הנדרשים כדי שניתן הכרעתנו בתיק זה.

הרב דוד ברוך לאו – נשיא

ראיתי את דברי חברי הגאונים אשר נכתבו ונשנו ואף שולשו בכמה פסקי דין. הנני מצטרף לדעתם וכבר גילתי דעתי בכמה פסקי דין.

הסוברים אחרת – עליהם לצאת בעקבי הצאן של גדולי עולם שישבו בדין ויעיינו בדבריהם, ואם תורה היא ורוצים לחלוק על דעתם: עליהם תחילה לצאת לעם ולראות כמה עולה מחיה של ילד במקומות שונים בארץ, ולא על פי סטסטיקה זו או אחרת, ואחר כך להביא את דעתם של גדולי עולם שביססו את דעתם על פי תורתנו הקדושה שחוב המזונות מוטל מלכתחילה על האב ולא על האם, ומתי אפשר לחייב את האם מדין צדקה, ואז יוכלו לחלוק בראיות ומקורות מהדין העברי, אם יש להם כאלה, שעל פיהם יש לפסוק – ואף ערכאה אחרת שמחוץ לבית הדין כפופה בזה לדין העברי – ולא לצטט מאמר זה או אחר שמלבד מי שכתבו לא עומד אחריו דבר. צר לו לבית הדין שעדיין לא עומד לעיניהם "הדר הוא לכל חסידיו".

הרב מיכאל עמוס

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מסקנות והוראות

א. הוחלט כאמור.

ב. ההחלטה מותרת לפרסום בהשמטת הפרטים המזהים.

ניתן ביום ב' בסיוון התשפ"ב (1.6.2022).

הרב מיכאל עמוס

הרב אליעזר איגרא

הרב דוד ברוך לאו – נשיא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה